

Альтернативний звіт

ЖІНКИ УКРАЇНИ: МІЖ НОВИМИ ВИКЛИКАМИ І ДАВНЬОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ

За підтримки Центру соціальних і гендерних досліджень
до 66-й сесії Комітету ООН по ліквідації дискримінації стосовно жінок
Лютий, 2017

Жінки України: між новими викликами і давньою дискримінацією.

Альтернативний звіт до 66-й сесії Комітету ООН по ліквідації дискримінації стосовно жінок. Лютий 2017

Підготовлен АДЦ «Меморіал» за підтримки Центру соціальних і гендерних досліджень.

На українську мову доповідь переклала Євгенія Луценко.

На обкладинці: Краматорськ, 2016. Фото АДЦ «Меморіал»

ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ

Становище жінок в Україні пов'язане із загальною ситуацією в країні – серйозні політичні трансформації останніх років, економічна криза, агресія сусідньої Росії (що проявилася в анексії Криму і військових діях у східних областях України) впливає на якість життя мільйонів жінок. Війна, бідність, безробіття та нестабільність вдаряють по жінках, посилюючи уразливість і без того дискримінованих груп.

Становище уразливих груп залишається складним попри вжиті Україною кроки по виконанню європейських вимог щодо вдосконалення норм антидискримінаційного законодавства і досягнення необхідних стандартів у сфері захисту прав людини.

Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (№5207-VI от 6.09.2012) містить заборону на дискримінацію за ознакою статі, проте права жінок обмежуються як на практиці, так і в збережених з радянських часів нормах законів про працю. До сьогодні не скасовані Накази Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження переліку важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється використання праці жінок» (від 29.12.1993)¹ та «Про затвердження граничних норм підіймання і переміщення важких речей жінками»² (N 194 від 22.12.1993; заборона на підняття важких предметів може служити формальною підставою для відмови жінці в цікавій для неї роботі, видається, що замість заборони повинні діяти заходи захисту здоров'я жінок і — в разі необхідності — попередження про ризики для здоров'я). Жінкам України заборонено працювати у цілій низці важливих галузей таких, як різноманітні підземні роботи, водіння деяких видів вантажного і пасажирського транспорту, робота в машинному відділенні корабля, ряд будівельних спеціальностей (всього понад 450 видів діяльності — серед них багато таких, в яких заінтересовані жінки, добре оплачуваних і цікавих професій : машиніст метро, моторист на кораблі, водій автобуса далекого прямування). Подібні заборони досі діють у багатьох колишніх Радянських республіках (в Білорусі, Росії, Вірменії, Грузії, республіках Центральної Азії), це дискримінаційна спадщина радянського минулого, що заважає професійній реалізації мільйонам жінок. На жаль, немає й судової практики на оскарження цієї форми дискримінації жінок в Україні, що зводить нанівець спроби імплементації антидискримінаційного закону.

Заборони на різні «види діяльності» для жінок суперечать ст. 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» (№2866-IV від 8 вересня 2005 року). Механізм реалізації рамкового нормативного акту для досягнення рівності жінок і чоловіків у трудовій сфері не вироблено, а протиріччя нових і старих правових норм не усунуто.

Більш очевидним це протиріччя стало після прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України стосовно гармонізації законодавства в сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу» (№ 785-VIII від 12.11.2015). Кодекс законів про працю дійсно було доповнено заборонаю на дискримінацію у трудовій сфері за ознакою статі (ст. 2-1 КЗпП)³, сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, що стало важливим досягненням у справі визнання прав ЛГБТІ в Україні (до того заборона на дискримінацію за ознаками СОГІ законодавчо не було закріплено ніде — не вистачає цього і в Законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»).

---

¹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0051—94>

² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0194—93>

³ Кодекс законів про працю України. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322—08>.

Ситуація ускладнюється поганою поінформованістю самих жінок про свої трудові права: соціологічні дослідження⁴ демонструють низьку інформованість жінок, особливо мешканок сільської місцевості, про національні та міжнародні механізми захисту від гендерної дискримінації. Не знаючи про свої права, жінки навіть не намагаються відстоювати їх у судах. За весь час дії закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» більшість справ, пов'язаних з дискримінацією жінок, були ініційовані державними контролюючими органами у зв'язку з фактами вказівки статі працівника в оголошеннях про наявність вакансії⁵, в той час як самі жертви гендерної дискримінації рідко подають скарги і вимоги захистити їх права. У цьому їм допомагають юристи правозахисних НУО.

З усіх, хто перебуває на обліку в центрах зайнятості, майже 60% складають жінки, більшість з них погоджується на невисоку зарплату, в той час як чоловіки претендують на більш високооплачувані робочі місця⁶.

Про наявність негативного впливу гендерних стереотипів в трудовій сфері зазначає Державний центр зайнятості України, який оголосив одним зі своїх головних пріоритетів боротьбу з цією проблемою⁷.

В цілому, плани щодо поліпшення становища представників дискримінованих і вразливих груп залишаються, здебільшого, нереалізованими. Так, «План заходів щодо реалізації Національної стратегії в області прав людини на період до 2020 року⁸», затверджений з метою виконання норм угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом, передбачає ряд положень, спрямованих на розширення норм з протидії дискримінації, однак намічені на 2016 рік положення виконані вчасно не були (пп.1 п.105 Доповнення переліку підстав заборони дискримінації ознаками СОГІ; врегулювання заборони множинної дискримінації; пп.7 п.105 «внесення до наказу МОЗ від 20 серпня 2008 №479 змін щодо усунення дискримінаційних заборон з усиновлення дітей, в тому числі ВІЛ-позитивними людьми, людьми з інвалідністю та трансгендерними людьми»). У другому кварталі 2017 року має бути розроблений законопроект про легалізацію зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар, що представляється абсолютно необхідним для захисту прав ЛГБТІ, проте поки немає інформації про підготовку реалізації цього пункту плану.

Жінки з найбільш вразливих груп нерідко стають жертвами множинної дискримінації. При цьому становище мешканок регіону, охопленого війною у східних областях України, ускладнене цілою низкою обставин: вони піддаються небезпеці і поневір'янню у себе вдома, їм складно знайти притулок і гідне нове життя в інших місцях, їм доводиться стикатися з упередженнями проти переселенців зі східних областей, а якщо вони при цьому ще і відносяться до груп, що традиційно дискримінуються (таким, як рома або ЛГБТІ), то уникнути порушення прав стає майже неможливо.

---

⁴ Дослідження, проведені в рамках підготовки Восьмої періодичної доповіді про виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: [http://www.unfpa.org.ua/files/articles/4/51/CEDAW_3% 20surveys_% 20UKR.pdf](http://www.unfpa.org.ua/files/articles/4/51/CEDAW_3%20surveys_%20UKR.pdf); Стан захисту прав та економічних інтересів сільських жінок (опитування проводила НУО «Спілка сільських жінок України»): <http://documentslide.com/documents/-568bf11b1a28ab893391f888.html>; Соціологічне дослідження, виконане на замовлення ПРООН з метою оцінки суспільних знань, поведінки, відносин і переконань: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>

⁵ Уварова Е. Права женщин и гендерное равенство: <http://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/>

⁶ <http://business.vesti-ukr.com/100196-zhenwiny-rukovoditeli-v-ukraine-poluchajut-na-25-menshe-zarplaty>, <https://www.facenews.ua/articles/2016/307049/>

⁷ «Професіоналізм – це оцінка умінь, а не статі. Подолання стереотипного сприйняття жінок і чоловіків за статевою ознакою – одне з найважливіших напрямів роботи служби зайнятості. Адже оцінка професіоналізму виключно на ґрунті знань та практичних навичок сприятиме більш ефективному використанню робочої сили, продуктивному розвитку особистості, а отже – приносить користь роботодавцю». http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/publish/article?art_id=101390

⁸ <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>

ТРУДНОЩІ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО)

У складній ситуації опинилися люди, що стали вимушеними переселенцями через військові дії: жительки Криму, Донецької та Луганської областей не тільки залишали свій будинок, ризикуючи життям і здоров'ям, залишаючи близьких людей і майно, а й після приїзду на нове місце іноді стикалися з негативним ставленням до себе і з труднощами інтеграції.

Особливо важко було жінкам, які покидали домівку без чоловіків, часто з дітьми. Нерідко чоловіки, особливо працездатного і призовного віку, не могли покинути т. зв. ДНР і ЛНР через ризик допитів і підозри при виїзді, часом просто не вистачало коштів на виїзд всієї родини. Жінки намагалися вивезти дітей в безпечне місце, іноді брали не тільки своїх дітей, а й дітей знайомих і родичів, опиняючись з кількома дітьми на руках, практично без засобів до існування, коли гроші, які вони мали, були витрачені на дорогу і пошук житла⁹. Надалі, як правило, саме жінки зіткнулися з труднощами влаштування дітей у дитячі садки, а без цього їм було неможливо влаштуватися на роботу, складніше зняти житло. Незважаючи на офіційні розпорядження про пріоритет прийому дітей ВПО до дитячих садків, на практиці це не скрізь було реалізовано в зв'язку з відсутністю місць і умов.

Практично всі жінки ВПО зіткнулися з проблемами працевлаштування, пошуку житла, оформлення реєстрації та документів ВПО. Деякі скаржилися і на негативне ставлення до переселенців, обумовлене частково обіцянками державної підтримки приїжджих, що зачіпало місцевих жителів..

РОМСЬКІ ЖІНКИ СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ: ЖЕРТВИ МНОЖИННОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ¹⁰

В традиційній ромській общині на жінок і дівчат різного віку покладено обов'язки турботи про помешкання, їжу та дітей, яких, як правило, в сім'ї багато. Війна принесла ромським мешканкам східних областей України величезні проблеми побуту і виживання — ніде стало жити, що їсти, нічим топити. Але найстрашніше — насильство, антициганські погроми, влаштовані сепаратистами в Слов'янську (квітень 2014 року), артилерійські обстріли міст, які принесли розруху і смерть (постраждали або були зруйновані ромські селища в Бudyонівському (Євдокієвка) і Кіровському районах Донецька, містах Донецької та Луганської областей, які опинилися на території самопроголошеної ДНР і ЛНР, наприклад, в Горлівці, Макіївці, Свердловську Луганської області, сел. Шарапкіно, сел. ім. Стаханова, сел. ім. Луначарського та ін.).

Сім'ї, що покидали на час військових дій свої домівки, після повернення знайшли їх в непридатному для життя стані: розграбованими і навіть зруйнованими. Так сталося з однією ромською мешканкою Слов'янська, чий будинок був захоплений т. зв. «ополченцями» і піддався обстрілу. Тепер жінка — інвалід та її літня мати змушені тулитися в маленькому передпокої, який ледь можуть протопити в холодну пору року через відсутність грошей на дрова, більшу частину їх майна було розграбовано і знищено.

Жінкам, що змушені налагоджувати життя і побут у прифронтових містах, приходиться шукати спосіб роздобути їжу при відсутності коштів, робити домашні справи без газу і води,

⁹ Польові матеріали, архів АДЦ «Меморіал».

¹⁰ Підґрунтя цієї частини звіту є польові матеріали, що зберігаються в архіві АДЦ «Меморіал», і дві опубліковані доповіді: «Рома і війна» (2015): <http://adcmemorial.org/wp-content/uploads/RomaReportUkrwww.pdf>; «Сьогодні начебто не стріляють ...» (2016): http://adcmemorial.org/wp-content/uploads/RomaSolidarity_web.pdf

а нестача тепла позначається на здоров'ї дітей. Часто жінки скаржаться на неможливість постійно підтримувати тепло в будинку, гріти молоко для зовсім маленьких дітей.

Часто ромські жінки не можуть отримати статус переселенців і допомогу, яка надається ВПО. АДЦ «Меморіал» документував історію ромни похилого віку, до якої у прифронтовий Торецьк зі зруйнованої Горлівки приїхали дочка і троє онуків. Ніхто з них не був зареєстрованим у Горлівці, тому отримати статус переселенців ані жінка, ані її діти не можуть, хоча бігти з дому, залишивши все майно, їх змусила війна. Сама жінка й інші її дочки тяжко хворі (туберкульоз, ВИЛЧ), ліки і необхідне медичне обслуговування не завжди їм надається в потрібному обсязі, медикаменти нерідко відсутні в поліклініці. Родині важко забезпечити хворим лікування і догляд, все це лягає на плечі жінок.

Окрема проблема — відсутність належного медичного обслуговування вагітних: ромські жінки повідомляють про те, що іноді їх відмовляються приймати як під час вагітності, так і безпосередньо перед пологами, є приклади, коли швидка допомога не виїжджала за викликом, з особливими труднощами зіштовхуються Ромні, що не мають всіх необхідних документів.

Одна з опитаних скаржилась, що не отримує належної допомоги для дочки — інваліда з пороком серця. Жінка і дитина були змушені виїхати з Краматорська на час військових дій і змогли проіснувати якийсь час тільки завдяки допомозі ромських організацій і активістів. Чоловік не допомагає фінансово дружині і дочці, а допомога на дитину виплачується в меншому розмірі, ніж отримувала мати-одиначка. Жінка з дочкою змушені існувати лише на допомогу, тому що через хворобу дитини мати не може працювати.

З численними труднощами стикаються багатодітні сім'ї, яких серед ромів більшість. Багато дітей були змушені перервати навчання в школі через війну, і лише одиницям вдалося закінчити навчальний рік і продовжити вчитися. Так, одна з опитаних жінок з дочкою тричі переїжджали за той час, що дівчинка закінчила початкову школу. Як правило, саме матері докладають зусиль для того, щоб їхні діти змогли піти до школи, а також саме вони отримують допомогу на дітей. В умовах, коли такі кошти державної підтримки отримати не є можливим через втрачені або не змінені своєчасно документи, жінкам вкрай складно знайти гроші для забезпечення дітей всім необхідним. Водночас з цим практично відсутня можливість влаштуватися на роботу, в результаті чого жінки насилу знаходять кошти для виживання.

Ті, хто вирішив поїхати з дому, не завжди знаходять дах над головою в іншому місці — одна ромні з трьома дітьми втекла зі Слов'янську до Києва, де три місяці їм довелося прожити на вокзалі, так як її та дітей не було куди поселити. Коли вона звернулася в проміжний пункт допомоги за допомогою на дітей, її відмовилися приймати, пославшись на те, що «грошей катма».

Інша ромська біженка, яка прибула з трьома дітьми з Луганську до родичів в сел. Мерефа під Харковом, стикнулася зі складнощами при отриманні соціальної допомоги: декілька разів у Харкові їй відмовлялися видавати сухий пайок, коли вона намагалася отримати молоко і речі для дітей, проте їй говорили, що нічого не залишилося, хоча інші люди виходили звідти з речами і продуктами.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ СОГІ В СХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ І В КРИМУ¹¹

З часу анексії в Криму почало діяти гомофобне законодавство Росії. Трохи пізніше аналогічні норми, нерідко навіть у більш жорсткій формі, були закріплені «законами» самопроголошених ДНР і ЛНР.

---

¹¹ Підґрунтям цієї частини звіту є доповідь АДЦ «Меморіал» «Порушення прав ЛГБТІ в Криму і Донбасі: проблема гомофобії на територіях, непідконтрольних Україні»: http://adcmemorial.org/wp-content/uploads/LGBT_report.pdf; а також польові матеріали, що зберігаються в архіві АДЦ «Меморіал».

Представниці ЛБТІ, що опинилися на територіях самопроголошених республік, відразу відчували на собі наслідки конфлікту в східних областях України. У т. зв. ДНР і ЛНР існували законодавчі ініціативи, які передбачають відповідальність за одностатеві відносини аж до смертної кари. Гомофобна пропаганда призвела до численних проявів насильства щодо ЛБТІ. Трансгендерна жінка свідчила про те, що відбулася страта гея. Деякі представники ЛБТІ зазнавали переслідувань: так, за словами очевидців, в т. зв. ДНР висіли листівки про те, що розшукується активістка FEMEN, С. Немчинова. Жінка змогла забрати свої документи і виїхати з самопроголошеної республіки, ризикуючи життям, переодягнувшись в стареньку. Представниці ЛБТІ повідомляли про постійний страх, пов'язаний з гомофобною поведінкою оточуючих.

З початком військового конфлікту, після декількох збройних нападів, були змушені припинити існування НУО, клуби та інші місця, в яких раніше зустрічалися ЛГБТІ. Простір «Ізоляція», де раніше проходили виставки на тему гендеру та ідентичності, став в'язницею, збройним складом і місцем розстрілів.

Окремою проблемою для ЛБТІ стала неможливість контактувати однією з одною в зв'язку з різними політичними поглядами. На території самопроголошених республік постійно існував ризик того, що сусіди, колеги або навіть інші ЛБТІ (в тому числі заради своєї безпеки) можуть здати їх озброєним людям, які піддавали їх тортурам і нелюдському поводженню, що призводить не тільки до серйозних фізіологічних і психологічних проблем, але в деяких випадках і до смерті. Так, відомо, що людей, яких забирали в Донецьку, змушували рити окопи, в тому числі на лінії військових дій, що могло призвести до загибелі. Комунікація ускладнювалася відсутністю світла і зв'язку протягом декількох місяців, в результаті чого інформація про тортури і нелюдське поводження була розголошена, до сих пір не відомо кількість зниклих.

В результаті гомофобної пропаганди багато представниць ЛБТІ виявилися повністю ізольовані від можливості відкритого спілкування і поведінки в суспільстві. Решта на територіях т. зв. ДНР і ЛНР були змушені заводити гетеросексуальні стосунки задля того, щоб уникнути розголошення інформації про свою орієнтацію. Дівчата, що жили разом, розповідали, що вони боялися сусідів, так як отримували погрози від них в зв'язку з відмовою вступати в гетеросексуальні зв'язки. А після того, як деякі місцеві жителі були наділені неконтрольованою владою і озброєні, такі загрози стали представляти незрівнянно більш серйозну небезпеку. Трансгендерні жінки розповідають про те, що були змушені приховувати свою ідентичність через страх примусового поміщення родичами в психіатричну лікарню.

Іншою проблемою стало звільнення з роботи в зв'язку з СОГІ. Лесбійка, яка працювала в державних органах, отримувала від колег загрози заподіяння фізичної шкоди «ополченцями». Відчуття постійного страху і вимушена скритність привели до стресів і спробам самогубства. Трансгендерна жінка збиралася вчинити суїцид бо втомилася від страхів, тиску, і відсутності можливості для самореалізації. Інша трансгендерна жінка, що залишалася в т. зв. ДНР досить довгий час, перебувала в депресії, відчуваючи постійну небезпеку і самотність, втратила можливість працювати і спілкуватися.

Трансгендери зіткнулися з неможливістю продовження терапії у зв'язку зі зміною статі — це було обумовлено і відсутністю необхідних препаратів, і страхом, що про зміну статі може стати комусь відомо. У зв'язку з цим багато хто з них відчували стрес і проблеми зі здоров'ям — адже деякі до цього часу вже роками перебували на гормонотерапії, від якої їм довелося відмовитися.

Складнощі відчувають діти-ЛБТІ, що опинилися без доступу до інформації про власну ідентичність, в просторі, де про це говорити не тільки заборонено, але і небезпечно для життя. Відомий випадок, коли через тиск батьків в зв'язку з орієнтацією дитини дівчинка втекла з дому і була знайдена лише за сприяння НУО.

Більшість представників ЛБТІ дотримуються проукраїнських поглядів, які вони не могли демонструвати відкрито в т. зв. ДНР, ЛНР. ЛБТІ, ті, що виїжджали з території т. зв. ДНР і ЛНР, навіть боялися говорити українською мовою під час проходження оглядів. У найскладнішій ситуації опинилися трансгендерні люди, чії зовнішність і документи не відповідали один одному. Так, дві трансгендерні жінки пішли на ризик, вирішивши перетнути лінію розмежування

після свята, коли багато охоронців блокпостів ще не вийшли на службу. Проблеми у них могли виникнути в момент перетину лінії розмежування з кожної зі сторін, тому що їх документи могли не влаштувати перевіряючих.

ЛБТІ, що виїхали з території т. зв. ДНР і ЛНР, зіткнулися з труднощами по винайму житла, що взагалі непросто для будь-яких ВПО і людей з реєстрацією в Донецькій і Луганській областях — тим більше не всі власники житла були готові здавати приміщення негетеросексуальним людям, так що в особливо складному становищі опинилися пари, які живуть разом. На гомофобію скаржилися деякі жінки, повідомляючи, що, навіть покинувши територію постійної небезпеки для життя, вони не можуть поводити себе відкрито, побоюючись звільнень, виселення з квартири та інших несприятливих наслідків. Відсутність підтримки держави для ЛБТІ-ВПО більше ускладнило процес початку життя на новому місці. Лише завдяки допомозі НУО (наприклад, «Інсайт») багатьом тим, хто залишив території самопроголошених республік, вдалося вижити і не повертатися назад під обстріли.

З труднощами стикалися транс-люди, які виїхали з території т. зв. республік, але не змогли замінити документи через зміну процедури зміни статі і роботи Комісії по зміні (корекції) статевої належності: було відзначено дискримінаційне ставлення членів комісії до транс-людей¹². Наприкінці 2016 року набрав чинності Наказ № 1041 від 05.10.2016 «Про встановлення медико-біологічних і соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації та інструкції щодо її заповнення¹³, що скасовує дискримінаційний Наказ № 60 «Про вдосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності»¹⁴. Однак хірургічне втручання до сих пір є обов'язковим для отримання Медичного свідоцтва по зміні (корекції) статевої належності.¹⁵

І в самопроголошених ДНР і ЛНР, і в Криму, де діють гомофобні закони і практики, продовжують залишатися представниці ЛБТІ, які з різних причин не можуть покинути ці території. Влада України повинна створити умови для можливості безпечного перебування на території країни, зокрема, сприяти їх виїзду з небезпечних територій, здійснювати підтримку, а також моніторити факти дискримінації.

На жаль, рівень гомофобії українського суспільства залишається високим¹⁶, напади відбуваються як на публічні заходи (так, на Марші рівності 2016 року було затримано понад 50 агресивних провокаторів, а одну людину атакували), так і на окремих людей, в тому числі через вистежування і призначення зустрічі в інтернеті.¹⁷

НОВІ РИЗИКИ І ТРУДНОЦІ ЖІНОК В МІГРАЦІЇ

Трудова міграція з України в Росію і країни Східної (Польща, Чехія, Угорщина) і Західної/Південної Європи (головним чином, в Італію, Німеччину, Іспанію, Португалію, Грецію), а також в США і Канаду в останнє десятиліття посилювалася внаслідок економічної кризи в Україні,

---

¹² http://update.com.ua/istorii_tag924/sterilizatciia-v-obmen-na-pasport-transgender-dokazal-nezakonnost-protcedury-v-sude-ukrainy_n2905, <http://nv.ua/publications/v-svoem-ume-no-ne-v-svoem-tele-kak-eto-byt-transgenderom-v-ukraine-163338.html>, Архів АДЦ «Меморіал».

¹³ <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1589-16>

¹⁴ <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0239-11>

¹⁵ <http://insight-ukraine.org/nakaz-moz-60-ostatochno-skasovano/>

¹⁶ <http://genderz.org.ua/chislo-prestupleniy-protiv-lgbt-v-ukraine-vyiroslo-vdvoe/>

¹⁷ https://humanrights.org.ua/ru/material/za_ostanni_4_misjaci_2015_roku_v_ukrajini_stalis_34_zlochiviv_na_runti_nenavisti_gejaljans_ukrajina

що розпочалася ще до анексії Криму та військового конфлікту з Росією і посилилася після цих подій. На заробітки за кордон відправляються мільйони людей (за різними оцінками, від 2 до 7 млн.). В останні роки експерти відзначають фемінізацію міграційних потоків (за даними 2008 року, 32,8% трудових мігрантів — жінки,¹⁸ с тенденцією зростання частки жінок у трудовій міграції; причому жіноча міграція в країни Південної Європи превалює над чоловічою (в Іспанії жінки в 2002 році становили до 65% трудових мігрантів з України; в Греції — 75,5%, в Італії — 90,2%).¹⁹ Грошові перекази від трудових мігрантів на батьківщину перевищують розмір міжнародних інвестицій (дані за 2015 рік — переведено понад 5 млрд. дол., проти 3 млрд. дол. інвестицій).²⁰

При цьому значна частина українців (дані різняться від 40%²¹ до 80%) мають в країнах працевлаштування неврегульований статус, що робить їх дуже вразливими, і особливо незахищеними виявляються в цій ситуації жінки, що працюють в Європі нянями, доглядальницями, хатніми робітницями, прибиральницями, а також зайнятими в ризикованих сферах готельного і ресторанного бізнесу, розваг, шоу-бізнесу, секс-індустрії. Для них високий ризик стати жертвами експлуатації, торгівлі людьми, рабства, сексуального насильства.

Міграційні амністії, проведені в останні роки в країнах Південної Європи, а також скасування шенгенських віз для громадян України в 2017 році, безумовно, полегшать становище трудових мігранток з України, проте необхідні державні зусилля щодо захисту прав українських громадян за кордоном, особливо жінок. Крім того, необхідно дати оцінку негативних наслідків масового від'їзду працездатного населення за кордон, і передусім міграції жінок: це покинуті та позбавлені сімейної турботи діти, залишені вдома під опікою інших родичів, це сім'ї що розпалися, в разі міграції разом з дітьми — велика ймовірність того, що ці сім'ї назавжди поїдуть з України, що означає демографічні втрати країни з далекосяжними наслідками.

---

¹⁸ Малиновская, Елена. Трудовые мигранты из Украины в странах ЕС и их переводы на родину в посткризисный период (2013). http://mirpal.org/files/files/Malynovska%27s_report_rus_final_w%20cover.pdf

¹⁹ Толстокорова, Алиса. Героини нашего времени: женская трудовая миграция из Украины (2012) <http://demoscope.ru/weekly/2013/0563/analit02.php>

²⁰ <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/11/16/70552—proletaya—nad—гнездом—gorlitsy> з посиланням на Національний банк України.

²¹ Дані соціологічного опитування (2015), опубліковані Міжнародною організацією міграції. <http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=24180#.WHzTa31P1MZ>

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Антидискримінаційне законодавство України потребує доопрацювання. Щоб уникнути правових колізій і можливостей неоднозначного трактування норм необхідно усунути протиріччя в законах. Закон про запобігання дискримінації необхідно доповнити заборонаю дискримінації за ознаками СОГІ.

З метою захисту трудових прав жінок необхідно повністю скасувати дискримінаційний список заборонених для жінок професій. (Уявлення про репродуктивні функції жінок не повинні виправдовувати неадекватні обмеження у виборі професій і видів діяльності).

Для поліпшення становища жінок-ВПО необхідно створити умови для можливості працевлаштування жінок, в тому числі одиноких і таких, що мають малолітніх дітей, влаштування дітей в шкільні та дошкільні установи, соціального найму житла.

Необхідно вжити заходів, спрямованих на підтримку ромських жінок, які постраждали від військових дій, в тому числі не мають статусу ВПО. Особливу увагу слід приділити багатодітним матерям. Представниці ромських громад, зокрема, жінки і діти-інваліди, повинні бути забезпечені необхідними медикаментами. Надання медичних послуг має бути забезпечено всім ромні, незалежно від статусу, особливо, вагітним і жінкам з малолітніми дітьми.

Необхідно приділити особливу увагу ЛБТІ-ВПО. Необхідно створити безпечні умови і можливості для виїзду ЛБТІ з територій Криму, Донецької та Луганської областей. Необхідно здійснювати моніторинг порушень прав ЛБТІ, які проживають в Криму і т.зв. ДНР і ЛНР. Особливу увагу необхідно приділити становищу трансгендерних людей, надати їм психологічну допомогу, сприяти в прискореному отриманні документів, що засвідчують особу.

На виконання плану реалізації Національної стратегії в області прав людини необхідно відмовитися від дискримінаційних практик в реалізації процедури зі зміни статі.

Проект про легалізацію зареєстрованого цивільного партнерства повинен бути прийнятий в означені терміни, з урахуванням думки НУО, що захищають права ЛБТІ.

Влада України повинна вживати ефективних заходів щодо захисту трудових мігранток, які працюють за межами країни, заходи підтримки сімей, де один або обоє батьків перебувають у трудовій міграції, а також заходи з реінтеграції тих жінок, які повернулися з трудової міграції: необхідно створювати нові робочі місця, сприяти розвитку підприємництва в країні.

Складна ситуація в країні через політичні зміни, агресію сусідньої РФ і подальших військових дій, економічної кризи і соціальних проблем не могла не позначитися на становищі жінок, особливо тих, що належать до уразливих груп. Багато з них як і раніше стикаються з дискримінацією, незважаючи на удосконалення законодавства та встановлення додаткових гарантій дотримання прав людини. Правові колізії та відсутність практики застосування антидискримінаційних норм призводять до збереження деяких форм гендерної дискримінації.

В Україні жінкам досі заборонені понад 450 професій, що грубо порушує право жінок на роботу, на рівність з чоловіками в трудовій сфері, на недискримінацію. Списки заборонених професій існують і в інших країнах регіону, КЛДЖ не раз рекомендував скасувати їх — 2016 року після розгляду становища жінок у Вірменії і Білорусі, раніше було прийнято і окреме рішення Комітету, яке визнало дискримінацією відмову у працевлаштуванні в РФ жінки рульовим-мотористом (за скаргою С. Медведєвої на заборону професії).

У важкому становищі опинилися мешканки областей України, які зазнали зовнішню агресію і охоплені війною. Багато жінок були змушені покинути свої будинки без чоловіків, вивозячи дітей в безпечне місце. Відсутність коштів, воночас із труднощами по влаштуванню дітей в дитячі садки, пошуком роботи і житла, зазнали практично всі жінки — вимушені переселенки (ВПО). Ще важче довелося ромським переселкам, що бігли від агресії і погромів: через брак освіти, проблем з документами, упередженого ставлення багатодітні ромські сім'ї часто стикалися з труднощами при отриманні статусу ВПО, соціальної допомоги, а їхні діти не могли продовжити навчання в школі.

ЛБТІ, що знаходяться у східних областях України (самопроголошених ДНР і ЛНР) і в Криму знаходяться в групі високого ризтку у зв'язку з гомофобними законами, що були прийняті на цих територіях, і зростаючої нетерпимістю в суспільстві. В найбільш складній ситуації опинилися трансгендерні жінки, які залишилися без доступу до гормональної терапії, які підвергалися постійним перевіркам особистих документів і не мали можливості виїхати на безпечну територію.

Економічна криза, безробіття і соціальні проблеми виштовхують багатьох жінок в трудову міграцію, життя українок, які працюють за кордоном, повне труднощів і поневірянь.

У рекомендаціях АДЦ «Меморіал» і ЦСГД закликають владу України скасувати дискримінаційний список заборонених для жінок професій, приділити увагу жінкам-ВПО, особливо тим, що належить до вразливих груп, вживати ефективних заходів щодо підтримки українських трудових мігранток за кордоном і по реінтеграції тих, хто повернувся з трудової міграції

Anti-Discrimination Centre «ADC Memorial»

facebook: [adcmemorial](https://www.facebook.com/adcmemorial)

twitter: [@adcmemorial](https://twitter.com/adcmemorial)

[adcmemorial.org](https://www.adcmemorial.org)